

AYDEMİR, Özgür Kasım (2014). “Kutadgu Bilig’de Dile Gelen İktidar”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.31-40 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Özgür Kasım AYDEMİR*

KUTADGU BİLİG’DE DİLE GELEN İKTİDAR

*“Bak doğan ölü, ondan eser olarak söz kalır;
Sözünü iyi söylersen ölümsüz olursun.”*

Yusuf Has Hacib

“Ölümlüler, dilin konuşması içinde yaşarlar. Dil konuşur.”

Martin Heidegger

Giriş

Dilin yaşam evrenini dilbilgisi değil, dilin beslenmekte olduğu kültür atmosferi sağlamaktadır. Bu bağlamda başta dil yadigârlarımız olmak üzere her türlü dilsel veri üzerinde kültürel bağlamı içerisinde öncelikle metnin içeriğe yönelik gerçekleştirilecek olan çalışmalar, kültür evrenin özelliklerini ve işlevsel dil birimlerini ortaya koyabilecektir. Aksi takdirde dil yadigârlarımız ancak dil bilgisel mekanik sistemler evreni olarak algılanabilecektir ki bu durumun, ilgili eserlerin niteliğinin ortaya konulabilmesi ve toplumun kültürel devamlılığının sağlanabilmesi adına engel oluşturabileceği belirtilebilir. Bu bağlamda dilsel üretimler; özelde üretimin gerçekleştirildiği toplumun, genelde ise insanlığın düşünsel gelişimi ve evren algısı için temel veri tabanı özelliği taşımaktadır. Metinlerin içeriklerine yönelik çözümlenelerde sığıktan ve tekrar girdabından kurtulabilmenin yolunun ise çağdaş felsefi disiplinleri kullanmaktan geçmektedir. Bu disiplinler içerisinde *“Kültür felsefesi, insani insan toplumu ve insanlık ile ilgili her şeyi konu edinmesiyle konuları sınırlanmış diğer felsefe disiplinlerinden hem ayrılan hem de bu disiplinlerin tümünü kucaklayan bir özel konuma sahiptir. Çünkü onun konusu olan ‘kültür’, özel felsefe*

---

* Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi.

disiplinlerinin konuları olan dil, din, bilim, teknik, sanat, ahlak, devlet, siyaset, estetik vd. bir dizi fenomenden oluşur (Özlem 2008: 152).²⁹ Çalışmada, belirtilen gerekçelerden hareketle kültür tarihimizin önemli bir metni olan Kutadgu Bilig'in dilinden hareketle eserin içeriği felsefi bağlamda iktidar kavramına yönelik incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

“Karahanlılar adı ile araştırmalara konu olan ve hafızalarda bu isimle yer edinen Türk Hakanlığı, İslam'ı kabul eden ilk Türk devleti olmakla, her alanda büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır (Huncan 2011: 57).” Gerek böylesi bir geçiş dönemi özelliğini barındırması, gerekse hükümdara önerilerde bulunmak amacıyla yazılmış siyasetname edebi türünün ilk örneği olması, Kutadgu Bilig'in önemini ve değerini güçlendirmektedir. Eserde *“Birbirleriyle çok sıkı bağlı olan birey, toplum ve devlet hayatının ideal bir şekilde düzenlenmesi için gereken anlayış, bilgi ve erdemlerin ne olduğu; bunların ne şekilde elde edileceği ve nasıl kullanılacağı üzerine duran şair-düşünür, bununla kendi devrinde gündelik hayatın üstüne yükselenlerin düşüncelerine tercüman olmuştur. O, birçoklarının ısrarla iddia ettiği gibi, iyi olmaları için mevki sahiplerine tatsız mecazlarla ahlak dersi veren kuru bir öğütçü değildir. Yusuf bu eseriyle insan hayatının anlamını çözümleyen ve onun toplumun, dolayısıyla da devletin içindeki görevini saptayan bir felsefe, bir hayat felsefesi sistemi kurmuştur* (Arat 2006: 29-30).”

Kutadgu Bilig, belirtilmiş olan özelliklerinden dolayı Türkiye'deki ve yurt dışındaki pek çok bilim insanının üzerinde çalıştığı değerli, özgün bir veri tabanı niteliğindedir. Eserin dil bilimsel özelliklerinin yanında içeriğine yönelik de önemli çalışmalar yapılmıştır. Felsefe, sosyoloji, ilahiyat, tarih, dilbilim alanlarında gerçekleştirilmiş olan bu çalışmalar, Türk kültür varlığının bu güzide eserinin ayrı bir yönünün ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuştur. Eserde, hükümdara yönelik öneriler, salt devlet yönetimi ile sınırlı değildir. Toplumsal yaşamın her alanına ilişkin olan öneriler, bir anlamda toplumun genelinde belirli düzenlemeler gerçekleştirilmeden devlet yapısında düzenlemelere gidilmesinin uygun olmayacağını, dolayısıyla iktidarın salt devlet ile sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle, eser üzerine gerçekleştireceğimiz inceleme ve değerlendirmede, toplumun kültür evreni içerisinde söylemle şekillenen iktidar ilişkileri, iktidarın hayatın her alanında hüküm

---

sürdüğünü öne süren Fransız düşünür Michel Foucault'nun görüşlerinden yararlanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle bir dil metni, dilbilimin ve felsefenin kesişim evrenindeki, disiplinler arası bilimsel yöntemlerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Çözümlemelerde yüzeysel bir ifadeyle “güç mücadelesi” olarak tanımlanabilecek iktidar kavramı aracılığıyla, Kutadgu Bilig'in anlam evreninde güce sahip unsurlar ile bunların sınırları (çatışma ve çakışma alanları vs.) değerlendirilmiş olmaktadır. Belirlenen özellikler ve değerlendirmeleri ise Kutadgu Bilig'in oluşumundaki özgün tarihsel ve kültürel bağlamına dayalı olarak işletilmiştir. Böylelikle dilsel üretimlerin içeriğine yönelik olarak felsefî dayanaklar aracılığıyla barındırdıkları özgün değeri, Kutadgu Bilig özelinde örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Bulgu ve Değerlendirme:

“İlk kez vasiyette bulunan ve ilk kez öğüt veren şair (Yavuz 2000: 358).” olan Yusuf Has Hacib, belirtilen öğretici özelliği dolayısıyla eserinde anlaşılır, duru bir Türkçe bırakarak eserinin zamana hükmetmesine ve mutluluk veren bilginin Bengü iktidarına diliyle zemin hazırlamıştır. *“Yusuf 3190 kelime içinde 420 Arapça, 86 da Farsça kelimeye yer vermiştir (Yavuz 2009: 145).”* Bu durumda, Selçuklu ve Gazne Devletlerinin aksine Türk Hakanlığı (Karahanlılar) döneminde Türkçe'nin resmî dil olmasının da payı vardır. Eserin dilinin, bilginin aktarımına ve yaygınlaşmasına hizmet etmesi yönüyle iktidar kavramı ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Anlaşılabilirlik, bir dil üzerine biyoiktidar niteliği taşıyan sığ özellikteki unsurlara eğilim gösteren halkı da yönlendirilebilecektir. Nitekim Batı siyasetinde önemli bir stratejik değer taşıyan biyoiktidar, siyasallaşan tıbbî söylemden de yararlanarak beden üzerinden insanın temel yaşam olanaklarını bilgiye dayalı olarak düzenlemektedir. Kutadgu Bilig'in, adında da yer alan ve mutluluğa ulaşmanın aracı niteliğindeki bilgi kavramına ilişkin kelimeler (bil-, bilmek, bildeci, bildi, bildim, bilding, bile, bileyi, bileyin, bilgey, bilgil, bilgü, bilgüçi, bilgüçiler, bilgüke, bilgüsi, biligli, biliglike, biliglisi, biling, bilip, bilir, bilirde, bilirin, biliring, bilirke, bilirler, bilirmü, bilmedi, bilmedim, bilmeding, bilmedükin, bilmegey, bilmegil, bilmegüçi, bilmek, bilmese, bilmesü, bilmesünler, bilmeyü, bilmez, bilmiş, bilmişe, bilmişî, bilmişig, bilmişim, bilmişmni, bilmişin, bilmişing, bilse, bilsü, bilü, bilür, bilürmü, bilümeşe, bilümez, bildür-, bilge, bilgedin, bilgeke, bilgeler, bilgeleri, bilgem, bilgesi, bilig, bilgi, biligde, bligdin,

bilgi, biligig, biligin, bilging, bilgin, biligni, biligke, biligler, biligleri, biliglerin, biligli, biliglig, biligligke, biligligni, biligsiz, biligsizke, bilin-, biliş) toplam 1071 kez kullanılmıştır. Foucault'nun iktidar felsefesini, özgür özneye dayandırmasının paralelinde, Kutadgu Bilig'de de özgür öznenin kendi rızasıyla, bilgi aracılığıyla iktidara tabi olabileceğini belirtebiliriz. Ancak Yusuf Has Hacib'in söyleminde iktidarın özgür özne üzerindeki hâkimiyetini sağlayan bilgi, biyoiktidar kurgusuna dayalı olarak insanı, beden başta olmak üzere maddi temellere değil, biyoiktidarın hâkimiyet alanı dışına taşımaya yönlendirmektedir. Bu yönüyle, Foucault'un iktidar felsefesinin temel belirleyicisi olan bilgi kavramı, biyoiktidar kavramını da şekillendirirken; bilgi, Kutadgu Bilig'de, biyoiktidarı geçersiz kılma aracı olarak konumlandırılmıştır ki bu durum, batı felsefesi ile Türk felsefesi arasındaki önemli bir ontolojik farklılık belirtisidir. Öyle ki, Kutadgu Bilig'de bedenle imlenen maddî algı önceliğinin ve bedensel hazlara eğilimli kişilerin iktidar tarafından olumlulanması söz konusu değildir. Hatta eserde, Ögdülmiş'in Ogdurmuş'a avam ile nasıl ilişki kurulması gerektiğini anlattığı bölümde bir anlamda toplumsal sınıf ayrımının maddî değil manevî unsurlara dayandığı belirtilmektedir. Bu toplumsal algı İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türk toplumunda daha da kuvvetlenmiştir. “*Daha hayatta iken, ‘heyecanlı peygamber, yerini siyasetçi ve azimle savaştan dini cemaatin başkanına bırakmasına’ rağmen Hz. Muhammed için melik veya emir gibi dünyevi unvanların kullanılmasını ona karşı bir küfür olarak nitelendirmek mümkündür.* (Barthold 2006: 41)”. Dünyevî unsurlar gelip geçici ve aldatici nitelikte değerlendirilirken, iktidar tarafından bu unsurlara düşkünlük, kaçınılması gereken bir özellik olarak sunulmuştur.

Eserde yer alan, “kılıksız bolurlar kara Óam budun/törü yok toku yok katılmış ödün (4321)³⁰ ve “kara kavgusı barça karnı üçün/budun tevşigi barça bogzı üçün (4327)³¹” ifadeleri bir anlamda iktidar sahibi erdemli bireyin temel özelliği; madde öncelikli algısı değil de manevî unsurlara odaklı “töre” sözcüğü ile karşılanan geleneksel dünya nizamnamesine öncelik ve önem vermesi olarak değerlendirilebilir. Bu ifadelerin içeriğine koşut olarak zenginlik de, bedene değil ruha yönelik metafizik kurgu içerisinde konumlanmış ve

³⁰ “Avam halk görgüsüz olur; ilişkilerinde de ne töre ne de usul vardır (Arat 2006:744).”

³¹ “Kara halkın kaygısı hep karnı içindir; onun çalışıp didinmesi hep boğazı içindir (Arat 2006:744).”

“tükel bay bolayın tise belgülüg/köngül baylığı kol ay ersig külüg(2618)³²” ifadesiyle de açıkça belirtilmiştir.

Dünyevî unsurlardan birine duyulacak olan bağ(ım)lılık, bir başkasına bağımlılığı koşullayacak ve böylelikle kişinin yönetiminde biyolojik yapısının hâkim olduğu bir yaşam alanı oluşacaktır. Bu yaşam alanından kaçınılmasına, biyoiktidarın reddiyesine yönelik telkin, Yusuf Has Hacıb’in dilinde hem bu dünya hem de karşı cins imgeleri ile ifade bulmuştur. Adaletin temsilcisi hükümdar Kün Togdı hakkında, bu dünyanın özellikleri anlatılırken bir anlamda dünyevî, maddî unsurların özellikleri de ifade edilmekte ve biyoiktidar kurgusunun üzerine inşa edilebildiği maddî/geçici dünya “*bu irsel yayıg kılkı kurtga ajun/kılınçı ol kız körse yaşı uzun/ ara kılkı kız teg kılınçı silig/sevitür sunup tutsa birmez elig/sevigli ni sevmez keyik teg kaçar/kaçaglık a yapçur adakın kuçar/ara körse yegrür bezenip udu/ara körmedük teg kılur yir kodu/ara körse evrer yana terk yüzün/avaglar neçe tutsa birmez özin/öküş beg karıttı karımaz özi/telim beg keçürdi kesilmez sözi*³³ (399-404)” söylemi belirtmiş olduğumuz kurguyu örneklemektedir.

Kutadgu Bilig’in felsefî bağlamda iktidar kavramı içerisinde değerlendirilebilecek temel anlam odağı olan ‘bilgi’, felsefe tarihinde olduğu üzere eserde de teferruatlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu yönüyle öncelikle evreni algılama aracı olarak görülen bilgi, yorumlayıcılıktan uzaktır. Bir teşbih ile “*idi yakşı aymış biliglig sözi/bu bilge sözi ol biligsiz közi*³⁴ (1048).” Belirtilen farklılığa vurgu yapan bu ifadenin aynı zamanda doğru bilgiye ulaşabilmenin erdemine gönderme yaptığı belirtilebilir. Nitekim doğru bilginin etkinliği, eserin genel niteliğine bağlı olarak salt bu dünya ile sınırlı değildir. Mutluluk veren doğru/hakiki bilgi zamana hükmetmeli, iki dünya için geçerli olmalı ve hatta geçerliliğin önceliği de baki âleme dayalı olmalıdır. İslamî yaklaşıma uygun olan bu olumlulamaya göre, bu dünya, üzerindeki maddî unsurla birlikte, bireyi ve toplumu

³² “Tam anlamıyla zengin olmak istersen, hiç şüphesiz, gönül zenginliği dile, ey şanlı yiğit (Arat 2006:495).”

³³ “Bu kocakarı dünya vefasız ve dönnet huyludur; edası kız gibidir, ama bakarsan yaşı büyüktür. Bazen edası kız gibidir, tavırları güzeldir, kendini sevdire; fakat tutmak istedin mi elini vermez. Seveni sevmez ondan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır. Bir bakarsın, süslenip süslenip konuşarak arkandan koşar; bir bakarsın, görmezlikten gelir önüne bakar. Bir bakarsın yine yüzünü çabucak çevirir, nazlanır; ne kadar yakalamak istersen, kendine el sürdürmez. O çok beyleri yaşlandırdı, kendisi hiç yaşlanmaz; çok beyleri göçürttü, hiç susmak bilmez (Arat 2006: 151-153).”

³⁴ “Bilgili çok iyi bir söz söylemiş, bilgenin sözü bilgisiz için göz olur (Arat 2006: 261).”

iktidarca olumlulanan asıl hakikatten koparabilecek çeldiricilerdir ve bu doğrultudaki eylemler Tevfik-i İlahi'den yoksun görülmektedir. Eserde, Oğurmuş'ın hükümdara öğüt verişinin anlatıldığı “*Yanut birdi oğurmuş aydı ilig/bayat birsü barça tilekke elig/bu kıvçak qovi dünya kikiçi ajun/neçe beg qaruttı qarımaz özün/sini teg telim beg keçürdi sevip/sanga ma anundu keçürgey ivip*³⁵ (5132-5134).” beyitleri, bilgi kavramının şekillendirdiği, belirlenen hükümlerin dayanağı niteliğindedir.

Kutadgu Bilig'de geçen; “*sevinçin süzülmiş bu dünya bütün/munu koğ taq bir ajunqa köre*³⁶ (6642).”, “*ögüm yetmiş söz bitidim tükel/oğılı uğuğlı özüng ülgü al/qayu türlüğ erse yoriqing yolung/ayu birdim azraq bekütgil ulung/bu yol dil yolu hem bu dünya yolu/bu yolça yori yolda azma ulı*³⁷ (6496-6498).” ve “*tünek ol bu dünya ay dünya begi/tünek içre bolmaz saqınçta öngü*³⁸ (5185).” ifadelerinden de dayanak alarak bu dünyaya yönelik sunulan bilgilerin dahi, aslında, baki âlemdeki mutluluğun aracı olması noktasında bir işleve sahip olduğunu belirtebiliriz. Çünkü geçici olana ilişkin bilgi aldatici, doğru olmayan bilgidir. Bu noktada madde ile ilgili tüm kazanımlara yol gösteren bilgi evreni de geçici ve yanıltıcı olmakla nitelenmiştir. Zira eserde, sonluluğa vurgu yapılan bağlamda kullanılan “*ne kim işler erse tükelin küder/tükeğli tükese inişke yanar*³⁹ (1050); ve “*ölümke usanma köngül tut tirig/neçe kiç tirilse töşengü yirig*⁴⁰ (1383)” ifadeleri, maddi evrenin geçiciliği ve aldaticılığı yönünde yalın bir uyarı özelliği taşımaktadır. Türklerin İslam medeniyetine dâhil olduktan sonraki algı dünyasının belirginlik kazandığı Kutadgu Bilig'in bu kurgusunu mensup olunan dinî değerlerle ilişkilendirmek gerekmektedir. Zira dinî değerler, eser

---

³⁵ “Oğurmuş cevap verdi, dedi ki; Ey hükümdar, Tanrı her işte sana tevfikini refik etsin. Bu kof ve boş dünya çok eski bir alemdir; o nice beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz. Senin gibi birçok beyi sevdi ve sonunda onlardan yüz çevirdi; şimdi senin için hazırlandı, fakat seni de çabuk bırakacak (Arat 2006: 867).”

³⁶ “Bu dünyanın her yanı zevkle doludur; onu bırak, öteki dünyaya bak (Arat 2006: 1089).”

³⁷ “Aklımın erdiği sözlerin hepsini yazdım, ey okuyan ve anlayan insan bunlardan hisse al. Nasıl hareket edeceğini; hangi yola gireceğini biraz izah ettim; sen buna göre hareket ederek hayatına esaslı bir temel kur. Bunlardan bir din yolu, biri de dünya yoludur; bu esaslı yoldan şaşma (Arat 2006: 1069).”

³⁸ “Ey dünya beyi, bu dünya bir zindandır; zindanda endişeden başka bir şey bulunmaz (Arat 2006: 875).”

³⁹ “Her şey kendi olgunluğunu bekler, tam olgunluğa erişince tekrar inişe başlar (Arat 2006: 261).”

⁴⁰ “Ölüme gafil avlanma gönlünü diri tut; ne kadar yaşarsan yaşa bir gün toprağa gireceksin (Arat 2006: 313).”

içerisinde içselleştirilmiş kültür evrenin temel unsuru olarak konumlandırılmıştır. “İslam düşüncesinde bilginin önemsenmesinin en önemli nedeni, bilgi ile iman arasındaki doğrudan bağlantıdır. İnsan hakikate bilgi aracılığıyla yaklaştığından, bilgisi derinleşen kişilerin imanlarının güçlü olacağı ve diğer insanlardan daha fazla Tanrı’ya yaklaşacaklarına inanılmıştır (Bıçak 2009: 139).” Bu doğrultuda Kutadgu Bilig’de, öncelikle bilgi sahibi (gören göze sahip) olarak bir aşama ilerleyen kişi(ler) ardından doğru bilgiye ulaşmaları ve onu tatbik etmeleri ölçüsünde erdemli birer mümin olarak iktidar sahibi olabilmektedir.

Felsefî bir imge olarak da kullanıldığı üzere, günlük hayattaki pastoral kurguya ilişkin iktidar alanının önemli uygulayıcılarından biri çobanlardır.

“Firavun Mısırlı bir çobandı. Aslında taç giyme töreninde ritüel olarak çobanın değneğini alırdı... Bu pastoral temayı geliştirip genişletenler İbranilerdi. Gene onların inanışlarında oldukça özel bir nitelik vardı: Halkın çobanı Tanrı ve yalnızca Tanrı’dır. Bunun tek bir olumlu istisnası vardı: Monarşinin kurucusu olan Davud, çoban olarak gönderme yapılan tek kişidir. Çoban sürüyü derleyip toplaması gereken, sürüsünün selametini sağlaması gereken onları bir amaç doğrultusunda, elçi konumundaki kendisinin uygun gördüğü yolda yürüten, yol aldırان kişidir. Çoban, iktidarın uygulayıcısı, sürüsünü götürdüğü yol(lar) ise iktidarın amacına yönelik stratejinin somutlanmasıdır (...) Ancak bu metafor kimi düşünürlerce Grek kültürüne, Hristiyanlık’a ya da Yahudilik’e dayandırılrsa da biz; bu metaforun, İslamiyet’e ya da İslamiyet öncesi Türk kültürüne dayandığını da değil, insanlık tarihi içerisinde evrensel bir özellik taşıdığını düşünmekteyiz. Nitekim İslam dini peygamberi Hz. Muhammed de bir çoban idi. (Aydemir 2008: 553)”

Dinler tarihindeki peygamberlerin asıl mesleklerinin tüccarlık değil de çobanlık oluşu, iktidarın kavram alanı ile büyük oranda çakışmaktadır. Emanetçi olan, koyunların asıl sahibi ile koyunlar arasında aracı olan ve emanet addettiği koyunların birini diğerinden ayrı tutmayan çoban, sürüyü korumakla yükümlüdür. Çobanlık, Kutadgu Bilig’de geçen “*ay ilig çatıglan özüng edgü bol/begi edgü bolsa buğun edgü ol/buğun koy sanı ol begi koyçısı/bağırsağ kerek koyka koy kütçisi*⁴¹ (1411-1412).” ifadesinde, belirtilen bağlamda kullanılmıştır. Ancak Yusuf Has Hacib, eserinde, pastoral iktidara

⁴¹ “Ey hükümdar, gayret et, kendin iyi ol; beyi iyi olursa halk da iyi olur. Halk koyun gibidir, bey de onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır (Arat 2006: 317).”

dayalı bir metafor daha eklenmiştir: “Koyun sürüsünün koçu”. Bir anlamda çobana tâbi olmakla beraber, çobandan sonra sürüyü yönlendirmekle yetkili olan, adaletli davranma yükümlülüğü bulunmadan sürüyü arkasından sürükleyebilecek yetide olan bu metaforu da “bilgi” kavramı kurgulamakta ve oluşturmaktadır. Bir anlamda -devlet yönetimine yönelik- hükümdarın ardından iktidar sahibi olan veziri de karşılayan bu kişi, Kutadgu Bilig’de bilgiye sahip olan, bilgiyi özümsemiş olan bilge/âlim kişi, çoban ile temsil edilen hükümdardan sonraki ikinci derecedeki erk sahibi olarak değerlendirilmiştir. Eserde, bilgeler/âlimler ile ilişkinin anlatıldığı “*bular ol sürüg koyğa erkeç sanı/koyuğ başlasa sürse yolça köni*”⁴² (4353).” beyitinde ifadesini bulan bu söylemle, belirtilen kurgu açıkça vurgulanmaktadır.

Sonuç:

Günümüzde özellikle yaygın (popüler) kültür tasarımı içerisinde maddî temeller üzerine inşa edilen ideal evren kurgusunun aksine İslamî Dönem Türk Edebiyatı’nın ilk siyasetnamesinde maddi evrenin tüm unsurları geçici ve aldatıcı özellikleri ile sunulmuştur. Maddenin kullanım ölçüsünün manevî ölçütlere dayandırılması gerektiği belirtilen Kutadgu Bilig’de “*nerek neng kişike kerek edgü yang/kerek bolsa bolgay çıray birle teng*”⁴³ (1307).” beyiti, bu bağlamda özellikle iyilik kavramına işaret eder. İyiliğin yanı sıra, adaletli davranma, aşırılıklardan kaçınma, doğruluk, bilgiye ve bilgiliye değer verme, takva sahibi olmanın gerekliliği gibi manevi donanımlarla gerçek mutluluğa ulaşılabilmesinin yine temel araç olan dil ile bildirildiği Kutadgu Bilig’de ancak bu yolla, baki âlemde muktedir olunabileceği belirtilmiştir.

Ulaşılan çözümlerlerin Batı felsefesindeki metafizik unsurlar ve post-yapısalcı iktidar kurgusu karşısındaki farklılıkları Kutadgu Bilig’i oluşturan özgün Türk kültür evreninin özelliklerinden kaynaklanmakla birlikte eser, evrensel kapsamlı nihaî yargıları da barındırmaktadır. Mutlak iktidar yolundaki erkin korunabilmesinin koşulları yine fâni dünyadaki iktidar ile ilişkilendirildiğinde Yusuf Has Hacib; yerel unsurlarla beslemekle beraber iktidar elinde bulunduranın sahip olması gerektiği evrensel nitelikleri “*Ay ilig bu beglik uzun kolsa sen/kaç iş kıl kaç iş kod kılur erse sen/törü kıl katıgıan bolup kılma küç/tapug kıl bayatka anıng kapğı kuç/ikinci usal*

⁴² “Bunları koyun sürüsünün koçu say; onlar başa geçip doğru yola götürsünler (Arat 2006: 749).”

⁴³ “İnsana mal niye gerek, gereken iyi huydur; böyle olan insan gerekirse büyük şeyleri bulur (Arat 2006: 301).”

bolma sak tur odug/sanga tegmesün bir müfaca yodug/iki ödte kılma kayu erse iş/hava övke kelse serip kısgu tiş/bu kaç neng küdezgil küdezildi il/uzun turga beglik sanga bilge il⁴⁴ (1450-1454).” ifadeleri ile dile getirmiştir. Böylelikle Türk kültür evreninin bu bilge şahsiyeti, bir anlamda, makalenin yapısal sınırları içerisinde temel özellikleri değerlendirilen ülküsel nitelikteki kişiyi maddî ve manevî evrenin erkine ulaştırarak yönetsel değerlerin özünü vermiş, muktedirlik kapısının anahtarını sunmuştur. Daimi mutluluğa acıkan bu kapıdan geçenlerin, iktidar sahibi kişiler olacağı göz önünde bulundurulduğunda, Yusuf Has Hacib’in günümüzün dil felsefesine dayalı kuramları bağlamında değerlendirilmesi yoluyla bilgeliği, mütefekkirliği makalede bildirilen somut dayanaklarıyla ve temel özellikleriyle birlikte vurgulanmıştır.

Kaynaklar:

- Arat R. R. (çev.), 2006. *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Aydemir Ö. K., 2008. Hatai'nin Şiirlerinden Hareketle İktidar Çözümlemesi, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Gazi Üniversitesi, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 549-559.
- Aydemir Ö. K., 2013. *Kutadgu Bilig'in Dilinde Bilgi Kavramı ve İşlevi*, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı, ISSN: 1308-2140, Volume:8/1, Winter, Türkiye, s.803-810.
- Bıçak A. 2009. *Türk Düşüncesi I Kökenler*, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Esin E. 2001, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Foucault M., 1999. *Bilginin Arkeolojisi*, Çeviren: Veli Urhan, Birey Yayınları, İstanbul.
- Huncan Ö. S., 2011. *Türk Hakanlığı (Karahanlılar)*, IQ Yayınevi, İstanbul.
- Özlem D., 2008. *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

---

⁴⁴ “Ey hükümdar bu saltanatın uzun sürmesini istersen, şu birkaç işi yap şu birkaç işi de bırak. Adaletle iş gör, buna gayret et, asla zulm etme; Tanrı'ya kulluk et ve O'nun kapısına yüz sür. İkincisi gafil olma, dikkatli ol, uyanık dur; sana başkası yüzünden ansızın bir suç yüklenmesin. Heves ve öfke anında hiçbir iş yapma; her iki halde de dişini sık, sabret. Bu birkaç şeye dikkat edersen, memleket gözetilmiş olur; saltanat uzun sürer, sana sulh ve sükun sağlar (Arat 2006: 321-323).”

- Türk H. B., 2012. *Çoban ve Kral: Siyasetnamelerde İdeal Yönetici İmgesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yavuz K., 2009, Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XXXVII, s.